

Tehnici de evaluare a dublei perspective pentru aplicații în Republica Moldova

Mictat Gârlan¹

*Institutul de Cercetare a Calității Vieții,
Academia Română*

Victor Mocanu²

*Institutul de Cercetări Politice și Juridice,
Academia de Științe a Moldovei*

Sursa: Revista Inovația Socială nr. 1/2014 (ianuarie-iunie)

URL stabil: http://www.inovatiasociala.ro/pdf/art_1392028846.pdf

Publicată de: Institutul de Cercetare a Calității Vieții

Revista Inovația Socială este o revistă online creată în cadrul proiectului „Inovația Socială - Factor al dezvoltării socio-economice”, proiect coordonat de Prof.dr. Cătălin Zamfir în cadrul Institutului de Cercetare a Calității Vieții. Această revistă utilizează politica liberului acces la conținut, pornind de la principiul conform căruia cercetarea deschisă publicului sporește schimbul global de cunoaștere. Inovația socială este o revistă electronică pe care cititorii o pot urmări pe măsură ce este scrisă și pe care o pot scrie ei înșiși. Revista va avea o apariție bianuală, dar fără a avea o dată de apariție, ci un interval în care este scrisă. Astfel, în lunile ianuarie-iunie 2009 va fi scris primul număr. În perioada respectivă, pe platforma online vor fi publicate în timp real contribuțiile și dialogurile generate între cititori și contribuitori.

Prin accesarea articolelor din arhiva Revistei Inovația Socială indicați acceptarea termenilor și condițiilor de utilizare care sunt disponibile la adresa <http://www.inovatiasociala.ro/> care indică, în parte, faptul că puteți utiliza copiile articolelor doar pentru utilizare personală, necomercială. Vă rugăm să contactați redacția pentru alte tipuri de utilizare la adresa contact@inovatiasociala.ro.

Orice copie a materialelor din Revista Inovația Socială trebuie să conțină aceeași notă de drepturi legale, așa cum apar acestea pe ecran sau tipărite.

---

¹ miktatgarlan@yahoo.com

² atitudine@gmial.com

Tehnici de evaluare a dublei perspective pentru aplicații în Republica Moldova

Mictat Gârlan
Victor Mocanu

Rezumat:

Lucrarea prezintă opiniile unor autori asupra fenomenului de dublă perspectivă, cu noțiuni de abordare emică / etică, in-group, out-group, evoluții conceptuale și experimente privitoare la personalitatea modală și de bază, identitate / alteritate, specific național, identitate socială subiectivă. Sunt menționate lucrări despre imaginea culturală, socială sau politică a unor popoare din perspectiva și în percepția altor popoare. În aceste lucrări sunt analizate tendințele de supraevaluare din auto-imagini, comparativ cu cele de subevaluare din retro-imagini, cu recomandări procedurale de prezentare în complementaritatea și integralitatea lor. Comunicarea prezintă pe scurt lucrările semnificative în acest domeniu a doi autori, G. Hofstede și M. Gârlan. Studiile multiculturale de afaceri și marketing ale lui G. Hofstede oferă explicații asupra diferențelor organizaționale și interstatale. Ele au fost realizate cu ajutorul a 4 dimensiuni psiho-sociale corelate cu 7 indicatori economici, demografici și geografici, cu rezultate ierarhizate pe 53 de țări. Cercetările interetnice ale lui M. Gârlan au fost realizate cu ajutorul a două chestionare, unul cu 50 de valori și altul cu 7 întrebări de distanță socială cu studii comparative asupra diferențelor de specific național pe comunități de: români, turci, tătari, ruși-lipoveni, ucraineni, greci, italieni și romi. În partea a doua a lucrării autorii propun un proiect de cercetare în Rep. Moldova pe 9 comunități din care 3 în regiunea Transnistreană de: moldoveni / români ca populație majoritară, plus 5 minorități de: ucraineni, ruși, găgăuzi, bulgari și romi (țigani), cu posibilități suplimentare de cercetare a rusofonilor, pre-testat pe 204 + 96 cazuri. Obiectivul principal al proiectului are în vedere stabilirea cadrului explicativ al raporturilor dintre relații etnice și orientări valori, pentru 6 +3 categorii sociale, în toate combinațiile lor

Cuvinte cheie: dublă perspectivă, in-group, out-group, auto-imagini, retro-imagini, valori, relații etnice

Abstract:

The work presents the opinions of some authors on the phenomenon of dual perspective, with notions of emic / etic approaches, in-group / out-group approaches, with conceptual evolutions and experiments concerning modal and basic personality, identity / alterity, national specificity, subjective social identity. There are mentioned works about the cultural, social or political image of some peoples and from other peoples perspective and perception. In these works are analyzed the trends of overvaluation of auto-images compared with those of undervaluation of retro - images, with procedural recommendations of presentation in the complementarity and their entirety. The communication briefly introduces the significant works in this area of two authors, G. Hofstede and M. Gârlan. Multi cultural business studies and marketing of G. Hofstede explains the organizational differences and the inter-organizational. They were made by means of 4 psychosocial dimensions related with 7 economic, geographical and demographic indicators, with prioritized results in 53 countries. Inter-ethnic researches of M. Garlan were made by means of two questionnaires, one with 50 values and another with 7 questions of social distance, with

comparative studies on the differences of national specific on the communities of: Romanians, Turks, Tatars, Russians-Lipovans, Ukrainians, Greeks, Italians and Roma. In the second part of the paper the authors propose a research project in the Republic of Moldova on 9 communities of which three are in the Transnistrian region of the: Moldovan/Romanian, as the majority population, plus 5 minorities: Russians, Ukrainians, Gagauzians, Bulgarians and Roma (Gypsies), with further research possibilities of Russophones (Russian speakers), pre-tested on a total of 210 + 90 cases. The main objective of the project envisages the establish of the explanatory relations between ethnic relations and guidance values for 6 +3 social categories in all their combinations

Keywords: dual perspective, in-group, out-group, auto-images, retro-images, values, ethnic relations

În mod curent, orice fapt sau relație socială poate fi analizat într-o varietate de perspective din prisma unor modele culturale, sociale, economice, etc, cu multe interpretări subiective. De aceea, pentru ordonarea unor raporturi sociale se aduc tot felul de precizări, acte normative, ordine, circulare, observații, care să conducă la creșterea gradului de predictibilitate a comportamentelor.

În acest domeniu, un studiu de psihologie socială al lui K. Pike (1965) semnală existența unui suspecte dualități a opiniilor, atunci când diverse evenimente dintr-o grup într-un fel sunt privite din perspectiva internă a membrilor săi și cu totul altfel din perspectiva unor observatori externi, situație cu manifestări sociale foarte variate. Dubla perspectivă apare în atitudinile diferite ale proprietarului pe de-o parte și ale chiriașului pe de alte parte, față de aceeași locuință. Sau în atitudinile diferite ale vânzătorului și cumpărătorului, față de aceeași marfă și același preț sau când același eveniment istoric pentru unele popoare este o victorie, iar pentru altele este considerat înfrângere. Un exemplu tipic sunt religiile, când aceeași credință este proslăvită într-o comunitate și este absolut renegată de alte comunități. În asemenea cazuri se adună în mare volum de argumente și contra argumente, care pot fi de egală putere logică, cu mari distanțe între ele, inclusiv sub forma unor tensiuni până la conflict. Pe aceste observații, într-o denumire anglo-saxonă, J. Bery și P. Dasen (1974) au sistematizat noua noțiune, într-o abordare „emică” din interiorul grupului și alta „etică” din afara lui, astfel:

Abordarea „emică”	Abordarea „etică”
- consideră conduita din interiorul sistemului	- consideră conduita dintr-o poziție din afara sistemului
- studiază o singură cultură	- studiază comparativ mai multe culturi
- matricea interpretativă este descoperită de analist	- structura și grila de clasificare este elaborată de analist
- criteriile sunt relative la caracteristicile sistemului	- criteriile sunt considerate a fi generale și universale

De remarcat că deși denumirile anglo-saxone de abordare emică / etică sunt discutabile, conceptul de „etic” în limba română având o cu totul altă semnificație decât cea de față (P. Iluț, 1983), totuși noua distincție a deschis noi direcții de cercetare mai ales în imaginea culturală, socială sau politică a unor popoare din perspectiva și în percepția altor popoare. Pe aceste teme, o direcție de studii s-a orientat spre partea de conținut a acestor relații, de imagini și specific cultural, cu teoretizarea noțiunilor de identitate / alteritate, tipicalitate și proto tipicalitate, ultimele concepte fiind introduse de Luminița M. Iacob (2003). Acest model de abordare culturală a etnicității a promovat activ comparatismului și principiul interdisciplinarității, având mulți reprezentanți ca: H. Dyserinck (1977 și 1986), Al. Duțu (1982), H. Ahrweiler (1985), E.M. Lipianski și J.R. Ladmiral (1989), K. Heitmann (1995), A. Oișteanu (2001), L. Ivanov (2004) și alții.

O altă direcție în studiul dublei perspective este de factură psihosociologică care a generalizat denumirile *in-group* referitoare la *Noi* și de *out-group* referitoare la *Ei*, cu experimente pe grupuri mari, mici, inclusiv etnice, cu preluarea conceptului de personalitate modală. Originea acestei noțiuni este plasată într-un studiu al lui L. L. Thurstone (1931) referitor la „scara intervalelor aparent egale”, ca procedeu de măsurare a atitudinilor. În cadrul acestei scări autorul încerca să stabilească o serie de egalități de-a lungul unui șir continuu de diferențe perceptibile, dar relativ egale. El a notat posibilitatea determinării unor judecăți și valori *modale* pe direcția celor de mare frecvență și de mare șansă, pentru a fi considerate adevăruri obiective. Contribuții în această direcție au fost aduse de G. A. Heuse (1953), M. Dufrenne (1966), Cora Dubois și W. Price (1973).

Mai recent, pentru determinarea trăsăturilor de tip *Noi și Ei*, Marisa Zavalloni (1974) a lansat tehnica experimentală a asociațiilor libere, în care personalitatea modală este tratată ca *identitate socială subiectivă*, respectiv un ansamblu de trăsături atitudinale de mare frecvență, obținute într-un cadru social delimitat. Alte experimente *in-grup* și *out-grup* de laborator, s-au desfășurat tot în Franța de către Bernard și Marie Personnaz (1979) în procesele de schimbare a unor atitudini. De asemenea în mod curent se practică tehnica listelor de atribute (check-list), inițiată de D. Katz și K.W. Bradly (1933), extrase din zona trăsăturilor de personalitate. De exemplu Tatiana G. Stefanenko (2008) într-un manual de etnopsihologie, face un studiu de stereotipuri la ruși și finlandezi, în care cere subiecților să sublinieze 15 din 45 de atribute prezentate într-o listă și pe baza cărora dezvoltă descrieri comparative.

Din aceste studii au rezultat două mari probleme, una științifică și alta privitoare la costurile cercetării. În plan științific s-a constatat o mare distanță între auto-evaluările *in-grup*, față de retro-evaluările *out-grup*, aspect care a suscitat multe dezbateri. În orice comunitate, organizație sau națiune se manifestă o închidere psihologică față de exterior, concomitent cu o mai mare deschidere către problematica internă. Dar în același timp, acest fapt provoacă o restructurare puternică a sistemului axiologic cu tendințe care conduc la modificări de portretizare, în funcție de poziția internă sau externă a interlocutorilor. Iar deosebiriile dintre *tendințele de supraevaluare din auto-imagini*, comparativ cu *cele de subevaluare din retro-imagini*, sunt atât de mari și de constante, încât pot fi considerate normă și legitate în acest domeniu. Afirmăm cu certitudine că în aceeași diagnoză, într-un fel se vor contura „trăsăturile modale” din interiorul unor comunități și cu totul altfel vor apare ele, din afara lor. Această dualitate a datelor pentru una și aceeași comunitate este încă un subiect în dezbateri, cel puțin pentru că aceeași comunitate nu poate fi prezentată prin două portrete diferite, unul subevaluat și altul supraevaluat. De aceea suntem de acord cu opiniile autorilor St. Jones (1978), P. Iluț (1983) sau I. Radu (1990), care pe ideea obiectivității științifice, au propus extensia cadrului metodologic în direcția unei viziuni integrate.

A doua problemă în studiul dublei perspective se referă la costurile și durata acestor teme de cercetare, foarte diferite, în funcție de metodologia adoptată. Toate studiile de acest gen au caracteristica comparatismului interetnic sau internațional. De exemplu într-o abordare culturală, desfășurată numai prin studii de bibliotecă, lucrarea: *Imaginea românilor în spațiul lingvistic german* (Stuttgart, 1985) a fost elaborată de K. Heitmann în 10 ani și numai pe baza unor documente existente până în preajma primului război mondial. Dacă s-ar fi analizat toate documentele germane referitoare la români până în anul 1980, durata lucrării ar fi crescut la 20 ani.

O cercetare internațională des citată pentru studiul comportamentului organizațional, variabil pe grupuri organizaționale și de la o țară la alta, este lucrarea lui G. Hofstede, cu titlul: *Managementul structurilor multicultural* (București, 1996), realizată prin metoda chestionarului. Această lucrare a demarat între anii 1967-1973 cu o primă publicare a rezultatelor în lucrarea: *Consecințe din cultură* (London, 1984), iar în anul 2005 autorul a mai lansat o nouă ediție revizuită, cu titlul: *Culturi și organizații* (New York, 2005) ceea ce a însemnat un timp de cercetare de cca. 25 ani. De notat că G. Hofstede este cel care a definit cultura ca *un soft de programare mentală care distinge membrii unui grup, de membrii altui grup*. Inițial, intențiile sale au fost de a efectua un sondaj în cadrul firmei multinaționale IBM, dar în urma aplicării chestionarelor a observat mari diferențe de la o țară la alta, iar pe baza a 117.000 evaluări, a realizat o largă cercetare comparativă de specific național. Tehnica sa de investigație cuprinde 4 tipuri de chestionare: atitudinale, aptitudinale, motivaționale și valorice, pe 5 trepte de evaluare, ordonate în 4 dimensiuni, astfel:

- 1) *Distanța față de putere (PDI)* respectiv între superiori și subordonați care semnifică gradul de influență și de respect între ei. De exemplu: *Cât de frecvent angajaților din firma dvs. le-a fost teamă să-și exprime deschis opiniile în fața șefului lor cu o dezaprobare legată de o activitate specifică din companie?*
- 2) *Evitarea incertitudinii (EI)* prin sarcini orientate prioritar pe planificare/ stabilitate sau schimbare și incertitudine. De exemplu: *Chiar dacă angajații consideră că ar fi spre binele companiei, apreciați că regulile firmei nu ar trebui refăcute?* („acord puternic” = EI mare). Sau: *Cât de mult credeți că veți continua să lucrați pentru această companie?* („până la pensie” = EI mare).
- 3) *Individualism /colectivism (IC)* prin opțiuni la alegere între interesul personal sau colectiv, respectiv opțiuni între realizarea de sine și realizarea în grup. De exemplu: *Cât de important este să aveți o slujbă care să vă lase suficient timp pentru viața dvs. de familie?* („foarte important” = I ridicat). Sau: *Cât de important este pentru dvs. să aveți o libertate considerabilă pentru a adopta propria dvs. abordare în munca pe care o efectuați în această firmă?* („foarte important” = I ridicat).
- 4) *Masculinitate /feminitate (MF)* cu accente pe realizări personale sau de armonie interpersonală. De exemplu: *Cât de important este să aveți relații bune de muncă cu șeful dvs?* („foarte important = F crescută); *Cât de important este să lucrați la serviciu cu persoane care cooperează bine una cu alta?* („foarte important” = F/crescut); *Cât de important este să aveți în firmă oportunități pentru un salariu mare?* („foarte important” = M/ pronunțat).

Pe aceste dimensiuni autorul a stabilit o medie integrată de scoruri pe fiecare țară și pe fiecare tip de chestionar, pe care în final le-a ierarhizat sinoptic în valori relative pe 53 de țări și regiuni cercetate - vezi tabel Anexa nr. 1. De exemplu după datele acestui tabel, în prima coloană indică ierarhia țărilor de la valori mari la cele mici – 1 pentru cea mai mare distanță față de putere și 53 pentru cea mai mică distanță față de putere. De exemplu, Malaezia are poziția 1, Franța și Hong Kong au aceeași poziția 15/16, la fel Germania (RFG) și Marea Britanie cu aceeași poziție 42/44, pe când Austria cu poziția 53 are cel mai mic indice PDI. Ceea ce în viziunea lui G. Hofsted, țările cu PDI mare au un model de polarizare foarte ridicată a puterii în care este puțin probabil ca subordonații să contrazică sau să aprobe șeful direct, relațiile un marcat caracter de dependență față de șefi. Pe când în țările cu PDI scăzut ca Austria cu PDI -53, Israel cu PDI-52 sau Danemarca cu PDI -51, există o dependență foarte limitată a subordonaților față de șefi, preferință generală fiind către consultare, cu relații mai înclinate spre interdependență. De remarcat că în prelucrarea autorul a folosit numai note brute, cu o statistică dezvoltată până la nivelul analizei factoriale pentru studiul variațiilor concomitente, în care cele 4 dimensiuni au fost corelate cu 7 indicatori economici, demografici și geografici. Din această analiză a rezultat că dimensiunea distanței față de putere a corelat pozitiv cu conformismul și în mod negativ cu independența și autoritarismul. Culturile naționale cu o distanță scăzută față de putere au avut evoluții negative, cu o mai mare preferință către supraveghere și decizii formulate în mod consultativ. Un alt exemplu de corelație semnificativă $r = +0.82$ a fost între individualism și bunăstare economică (indicatorul analizat fiind P.I.B pe cap de locuitor). În țările cu o valoare scăzută a individualismului este mai bine acceptat conformismul, pe când autonomia este mai puțin valorizată. În timp ce în țările cu o valoare crescută a individualismului se aspiră către o varietate a vieții personale, securitatea economică fiind mai puțin importantă. Alte corelații au relevat faptul că atunci când factorul individualism /colectivism scade, are loc o creștere a distanței față de putere, cu o corelație negativă între aceste două dimensiuni. De asemenea, țările din Europa de Vest și America de Nord prezintă un individualism crescut și o mică distanță față de putere. În schimb, cele din Asia și America de Sud unde individualismul este mai scăzut, această dimensiune corelează cu o mai mare distanță față de putere.

În concluzie, semnificativ în această lucrare este faptul că deși datele au fost extrase de la nivel individual, G. Hofstede a realizat descrierea unor structuri variabile, atât la nivel organizațional, cât și internațional. Iar explicațiile sale asupra diferențelor interstatale, obținute pe baza unor variabile economice, geografice și psihosociale, au o suficientă consistență pentru experimentarea lor. Ca dovadă în anul 1994, alți analiști precum P. B. Smith, F. Trompenaars și S. Dungan (1995) au reluat metodologia sa cu aceleași chestionare într-o investigație pe 43 de țări.

Un alt model de cercetare pe principiul dublei perspective a fost realizată în România între anii 1994 – 1997 de M. Gârlan (2011), cu investigații comparate pe 9 comunități etnice din zona Dobrogei. Această investigație a fost tot de domeniul multiculturalității, întrucât între etnic și național există o serie de asemănări importante, cu toată varietatea de definițiilor care s-au dat. Între ele, limba, cultura și religia sunt asemănătoare până la identitate, doar istoria, geografia și populația sunt diferite. Tehnica de investigație a cuprins două chestionare, unul cu 50 de valori și altul de distanță socială cu 7 întrebări, tot pe 5 trepte de evaluare. O primă caracteristică a acestor instrumente se referă la instrucțiunile și notarea răspunsurilor, atât pentru *atitudinile directe*, cât și a celor *reciproce* dintre comunități. A doua caracteristică este că instructajele au impus acțiuni de *auto-evaluare din partea in-grupului de referință*, în același timp cu acțiunile de *retro-evaluare ale grupurilor martor*. Pentru ca în final, prin jocul acestor perspective, fiecare lot de cercetare să fie *succesiv și grup martor și grup de referință*. Astfel au fost investigate 9 comunitățile aflate în contacte directe de: români, turci, tătari, ruși-lipoveni, ucraineni, greci, italieni și romi, în loturi minime de 30-50 cazuri, cu un total de 350 cazuri / chestionare. Chiar și la aceste limite de validitate, totalul de evaluări / răspunsuri a fost de:

- 50 itemi x 9 comunități x 350 cazuri = 157.500 evaluări la *Chestionarul de valori*,
- 7 itemi x 9 comunități x 350 cazuri = 22.050 evaluări la *Chestionarul de distanță socială*
- totalul general al acestei cazuistici minimale fiind de 179.550 răspunsuri recoltate.

Tabelul nr. 1. Structura Chestionarului de valori etnice		
1. DOMINATIVITATEA	18. SCEPTICISMUL	35. REALISMUL
2. INCREDEREA ÎN FORȚELE PROPRI	19. DISCIPLINA SI ORGANIZAREA	36. PREȚUIREA PROPRIEI IDENTITAȚI ETNICE
3. PRIETENIEA	20. BUNĂTATEA SI BLÂNDEȚEA	37. FATALISMUL
4. SENTIMENTUL NATURII	21. INTELIGENȚA	38. PROFESIONALISMUL
5. MODERNISMUL	22. SOLIDARITATEA	39. AMBIȚIA
6. SENTIMENTUL ISTORIEI	23. SIMȚUL ONOAREI	40. INVENTIVITATEA
7. DISPOZIȚIA SPRE INTRAJUTORARE	24. SPIRITUL INTREPRINZĂTOR	41. COMUNICATIVITATEA CU SINCERITATE
8. INDEPENDENȚA	25. EVITAREA CONFLICTELOR	42. SPIRITUL DE SACRIFICIU
9. OSPITALITATEA	26. SPIRITUL CRITIC	43. HĂRNICIA
10. CURĂȚENIA SI HIGIENA	27. ATASAMENTUL FAȚĂ DE ROMÂNIA	44. MĂNDRIA
11. ADAPTABILITATEA	28. INDIVIDUALISMUL	45. CREDINȚA RELIGIOASĂ
12. TĂRIA DE CARACTER	29. PERSEVERENȚA	46. TOLERANȚA
13. SPIRITUL COMERCIAL	30. AGRESIVITATEA	47. ONESTITATEA
14. SIMȚUL FRUMOSULUI	31. TRADITIONALISMUL	48. SIMȚUL RĂSPUNDERII
15. OPTIMISMUL	32. SUPUSENIA SI OBEDIENȚA	49. CURAJUL SI CUTEZANȚA
16. IMITATIVITATEA	33. CAPACITATEA DE INIȚIATIVĂ	50. RECEPTIVITATEA
17. OMENIA	34. SIMȚUL UMORULUI	LA IDEILE ALTORA

În ordonarea evaluărilor, în mod obligatoriu s-au introdus 3 concepte noi, sub forma a 3 categorii de profiluri, care toate servesc la diagnoza aceleiași comunități, respectiv:

- 1) un profil auto-evaluat cu caracter intern, obținut din datele comunității de referință,
- 2) opt profiluri retro-evaluate cu caracter extern, obținute din datele comunităților - martor,
- 3) un profil integrat cu caracter de reper, obținut din media statistică a celor de mai sus.

Programul de prelucrare automată a datelor, reluat identic în toate comunitățile evaluate are în vedere operațiuni de calcul pe medii aritmetice și abatere standard, la fiecare valoare și fiecare profil. Cu mențiunea că media aritmetică conferă valorilor un caracter „modal”, iar abaterea standard indică gradul lor de omogenitate în funcție de valoare unitară. O estimare subunitară indică faptul că în grupul de evaluatorii sunt diferențe mici de opinii, ceea ce conferă respectivei valori „modale” un plus de consistență. Pe când o abatere standard supraunitară poate indica existența unor mari diferențe de opinii, cea ce înseamnă elemente de inconsistență în manifestările ei.

Tabelul nr. 2
Structura ierarhică de valori auto și retro-evaluate la românii dobrogeni
Datele cuprind media aritmetică și abaterea standard pe 5 trepte de intensitate
(M. Gârlan, *Metodologia cercetării etnospsihologice*, 2011, pag. 188)

Profiluri	Profil românesc integrat	Profil românesc auto-evaluat	Retro-evaluarea <u>românilor dobrogeni</u> pe fiecare item, de către alte comunități etnice din regiune							
			Total	Români	Armeni	Greci	Italieni	Turci	Tătari	Romi
Valori etnice	350	50	30	30	30	50	50	30	50	30
1. Ospitalitatea	4,75	4,66	5,00	4,90	4,80	4,88	4,64	4,48	4,67	4,77
	0,60	0,63	0,00	0,40	0,92	0,48	0,75	0,51	0,59	0,43
2. Atașamentul față de România	4,68	4,66	4,93	4,73	4,90	4,30	4,46	4,93	4,69	4,87
	0,82	0,88	0,37	0,58	0,31	1,18	1,07	0,37	0,80	0,56
3. Sentimentul istoriei	4,67	4,64	4,97	4,83	4,63	4,62	4,30	4,62	4,71	4,97
	0,70	0,80	0,18	0,46	0,67	0,78	1,02	0,49	0,61	0,18
4. Simțul	4,66	4,76	4,90	4,73	4,53	4,54	4,38	4,97	4,67	4,65

Tabelul nr. 2
Structura ierarhică de valori auto și retro-evaluate la românii dobrogeni
Datele cuprind media aritmetică și abaterea standard pe 5 trepte de intensitate
(M. Gârlan, *Metodologia cercetării etnospsihologice*, 2011, pag. 188)

Profiluri	Profil	Profil	Retro-evaluarea <u>românilor dobrogeni</u> pe fiecare item,							
	românesc	românesc	de către alte comunități etnice din regiune							
Valori etnice	integrat	auto-evaluat	Armeni	Greci	Italieni	Turci	Tătari	Romi	Ruși	Ucrain.
	Total	<u>Români</u>								
	350	50	30	30	30	50	50	30	50	30
frumosului	0,67	0,48	0,31	0,69	0,68	0,71	0,90	0,19	0,63	0,84
5. Prietenia	4,63	4,65	4,86	5,00	4,62	4,68	4,36	4,34	4,61	4,65
6. Etc.	0,71	0,66	0,35	0,00	0,82	0,68	0,94	0,64	0,61	0,88

Pe baza datelor din *profilul integrat* au fost ierarhizate toate cele 50 de valori, de la cele mai active - cu media aritmetică cea mai ridicată, spre cele mai puțin active - cu media aritmetică cea mai scăzută. Iar acest „top valoric” se întinde de la cele mai cunoscute manifestări, spre cele mai puțin active și mai puțin cunoscute, existente în conștiința publică a zonei. În tabelul nr. 2 oferim un model de prezentare finală a acestor profiluri, cu primele 10 valori caracteristice la românii dobrogeni, din perspectivă integrată, auto- și retro-evaluată. În privința varietății de profiluri valorice comunitare, extrase și ele tot de la nivel individual, se pot formula câteva observații.

- 1) Pentru prelucrarea datelor recoltate este obligatorie înregistrarea lor pe calculator, indiferent de dificultăți. Această etapă este dificilă întrucât durata introducerii fiecărui chestionar la calculator este egală cu timpul de completare a lui în condiții de teren.
- 2) La conturarea și ordonarea profilurilor nu se recomandă prezentarea lor prin analize de frecvență, numărul lor fiind foarte mare. De exemplu în această cercetare, pe modelul întabelării de mai sus, necesarul calculat a fost de: 9 comunități x 10 profiluri x 50 valori = 4500 de profiluri comparative, a căror reprezentare prin frecvențe ar fi fost de lungă durată. De asemenea, calculele pe note brute de medii aritmetice și abateri standard se cuprind și în alte operațiuni statistice precum: teste de semnificație, de fidelitate, de corelație, analize factoriale, etc, care nu se pot realiza cu datele analizei de frecvență.
- 3) Ca și în cazul altor cercetări, principiul dublei perspective, avantajos sub raport comparativ a confirmat apariție unor mari diferențe între „modalele” auto-evaluate de cele retro-evaluate, cu necesitatea introducerii *profilului integrat*, ca un reper analitic important pentru toate celelalte evaluări. Dar cu observația că valorile „modale” din perspectiva alterității, cu toate tendințele lor de severitate și de sub-evaluare, sunt mai unitare, având frecvențe mai apropiate între ele.
- 4) La nivelul rezultatelor s-a mai confirmat posibilitatea structurării pentru fiecare comunitate a unui „top de valori specifice”, atât la nivelul primelor 10 trăsături dintre cele mai active, comparabile cu ultimelor 10 trăsături, dintre cele mai scăzute. Structurile obținute fiind diferite chiar dacă valorile acestor „topuri” mai apar și pe la alte comunități, întrucât diferențele se mențin fie prin poziții diferite, fie prin medii aritmetice sau abateri standard diferite, ceea ce obligă la nuanțarea interpretării lor.
- 5) Un aspect important al acestei tehnici este de cuprindere simultană, într-o singură investigație, a întregului câmp de valori, relații, atitudini al unei regiuni, într-un mod economic de timp și costuri. În mod curent analizele de relații regionale sau statale, se planifică pe etape cu 2 câte 2 comunități, sub forma unor „diade”, urmând ca alte tipuri de inter-relații, să fie analizate succesiv tot 2 câte 2 comunități, de genul relații români-maghiari, români-germani, etc. Dar o asemenea procedură, desfășurată într-un ritm de studiu de o „diadă” pe an, până se ajunge la epuizarea tuturor combinațiilor posibile ale unei zone, se poate întinde pe multe decenii, la niște costuri greu de anticipat.

- 6) Problemele unei investigații simultane a întregului câmp de valori, relații și atitudini zonale, nu sunt atât din partea elaborării și a aplicării unui chestionar, cât mai ales de prelucrare operativă a unui mare volum de date recoltate și de implicare a unui întreg ansamblu de operațiuni statistice, până la partea de prezentare finală a rezultatelor. Dar astăzi când calculatoare personale, de mare putere au devenit bunuri de larg consum, aceste etape de prelucrare automată a unor mari pachete de date, nu mai este o problemă.

În această viziune metodologică pentru Rep. Moldova, țară de limbă română cu multe probleme economice și social-politice, atât istorice cât și actuale, propunem un proiect de cercetare pe valori și relații etnice, justificat de următoarele situații:

- a) persistența tensiunilor moldo-nistrene și moldo-găgăuză, în asemănările și deosebirile lor,
- b) situația și influența comunității ruse din cu pretenții de fostă minoritate imperială,
- c) acomodarea insuficientă a minorităților la specificul cultural al românilor moldoveni.

Cadrul de referință al proiectului are în vedere o analiză relațională aplicată în interetnicitate, pe două planuri complementare, unul de estimare a distanțelor sociale dintre comunități / grupuri etnice de cercetare și altul pentru diagnoza elementelor de conținut a relațiilor. Asocierea acestor două planuri este necesară pentru că distanța socială estimată este doar o simplă constatare care nu oferă explicații cauzale. Explicații privind motivele, orientările, argumentele sau contra argumentele din cadrul unor relații, rezultă numai din analizele de conținut. Faptul că unii autori au introdus în aceste analize: studiul produselor culturale, aspecte ale personalității de bază sau modale, atitudini și valori, etc, face parte din concepția lor. În viziunea noastră, ipoteza de ansamblu este că între valorile și distanțele sociale există o relație de dependență; când distanțele sociale cresc în gradul de apropiere dintre parteneri, atunci și valorile dintre ei devin preponderent pozitive. Precum și invers: când distanțele sociale dintre parteneri sau comunități sunt în scădere, chiar tensionate, critice sau conflictuale, atunci și planul lor valoric devine negativ. Iar dacă aceste ipoteze se confirmă, atunci se pot formula și explicații valide de ansamblu. Pentru verificarea acestor ipoteze, obiectivele propuse ale cercetării pe studii și etape, sunt următoarele:

1. Diagnoze structurale de valori, atitudini și distanțe etnice în comunitățile din Rep. Moldova;
2. Studii de variație a valorilor comune și opozante în cadrul comunităților planificate;
3. Analize de cuplu valori/atitudini pe distanțe etnice pozitive și negative;
4. Analize de semnificație și caracteristici privind tensiunile / conflictele din R. Moldova, cu delimitări analitice între cele reale, artificiale, interne și /sau internaționalizate;
5. Studii de similarități și diferențe privind afinitățile populației spre spații geo-politice est-vest;
6. Cercetări comparative de influența românească și rusă în spațiul moldovean;
7. Diagnoze structurale de valori și relații etnice în Transnistria din perspectivă multiculturală;

De notat că în Rep. Moldova se pot consemna preocupări similare pe aceste teme. Despre războiul din Transnistria s-a scris enorm, pentru că a fost un conflict internaționalizat, dar care până în prezent a rămas o problemă nerezolvată. Din lucrările recente pe această temă menționăm o colecție de documente publicate de A. Țăranu și M. Gribincea (2012), primul coautor fiind un fost ambasador al Rep. Moldova în Federația Rusă (1993-1994), iar al doilea un fost consilier politic al Înalțului Comisariat pentru Minorități Naționale al OSCE la Haga, în prezent ambasador al Rep. Moldova la Bruxelles. Tot A. Țăranu și M. Gribincea (2005) au fost dintre cei care au publicat semnale privind politica de epurare lingvistică din Transnistria. Alte studii de M. Gribincea (1998), precum și de M. Grecu și A. Țăranu (2004) cuprind documente despre situația trupelor rusești staționate în Transnistria. Într-o altă lucrare, Ana Pascaru (2012) dezvoltă o analiză a conflictului în societatea contemporană din perspectiva filozofiei sociale, cu sistematizarea conceptelor de conflict social intern și internaționalizat, reale sau artificiale, mai ales în manifestările lor din Rep. Moldova. Cauză majoră a acestor manifestări fiind plasată în mutațiile demografice din anii 1944-1989, prin invazia de populație alogenă adusă de fosta Uniune Sovietică și așezată mai ales în regiunile de est ale Rep. Moldova, cu o creștere de 7,2 ori a populației urbane, față de creșterea celei rurale de numai 0,1 ori în aceeași perioadă (pg.154, 2012). Iar toate acestea în cadrul unei formidabile politici de rusificare a țării. Procesul masiv de deznaționalizare prin care românii moldoveni au devenit străini în propria țară a fost analizat și de N. Cojocaru, din care cităm: „Șuvoiul masiv de imigranți (în majoritate ruși și ucraineni, dar și descendenți din zeci și zeci de alte etnii), care timp de circa cinci decenii postbelice au tot inundat mica noastră republică, au desconsiderat și au ignorat totalmente mediul etnic autohton, privind această atitudine ca o stare chipurile firească. Iar în anii ce s-a scurs după proclamarea cursului spre independență schimbările radicale, așteptate și necesare în acest domeniu, nu s-au produs. De aceea astăzi, problema acomodării alolingvilor din Rep. Moldova la mediul etnic autohton, încă își așteaptă soluționarea. Progresele sau lipsa lor în această direcție vor influența mult soluționarea altor

probleme fundamentale, ba chiar o spunem cu siguranță - și viitorul societății noastre” (N. Cojocaru, 2006, pag. 21-22).

De asemenea, în cadrul Academiei de Științe a Moldovei s-au realizat numeroase studii etnologice recente. Astfel, Iulia B. Volc (2006) a dezvoltat un set de considerațiuni asupra sistemului de valori din satul moldovean, Diana Nicoglo (2011) are o lucrare de istorie a găgăuzilor din sec. XIX până în anii '40 ai sec. XX, V. Stepanov (2008) a tratat situația ucrainenilor din Rep. Moldova din 1989 până în anul 2005, D. Ion și N. Sali (2006) s-au ocupat de romi din perspectiva prejudecăților și toleranței față de ei. În limba rusă, Irina Caunenco (2011) a analizat transformarea identității etnice în comunitățile din Rep. Moldova, iar Cară Nadejda (2011) a dezvoltat un studiu cu situația actuală a comunității bulgare. O amplă cercetare sub egida Institutului de Etnologie și Antropologie din Academia de Științe a Rusiei, a fost publicată de O. Liubov, Irina Subbotina și Nesterov Svetlana (2012). Lucrarea lor de factură etno-sociologică este un studiu de auto-evaluare a rușilor din Rep. Moldova din ultimele două decenii. Programul acestei cercetări a început în anul 1993 cu 1350 persoane chestionate, a continuat în 1996 cu 350 evaluări de experți inclusiv oficiali guvernamentali și membri ai Parlamentului, iar în anul 1997 a adăugat și concluziile unui eșantion de tineret cu 450 cazuri din Chișinău, Tiraspol și Comrat. Ultimele date de teren cuprind o cercetare din anul 2007 pe 5 naționalități de: moldoveni / români, ruși, ucrainenii, găgăuzi și bulgari, în care numai eșantionul de ruși a fost de 300 persoane. Această amplă lucrare în limba rusă este postată integral pe internet.

Tot pe aceste teme, Centrul IMAS din Chișinău a realizat în perioada 2004 – 2005 un amplu sondaj de teren pe 2560 cazuri, cu titlul *Etnobarometru Rep. Moldova-2005*, care a pus în lumină atât problemele acestui domeniu, cât și dificultățile metodologice. În tabelul nr. 3 prezentăm un extras din rezultatele publicate pe internet ale acestui sondaj.

Tabelul nr. 3

Etnobarometru Republica Moldova 2005

Chestionar etno pentru moldoveni / români (extras)

Decembrie 2004

Cod operator: _____

La a câta vizită a fost realizat interviul? _____

Nr. chest. _____

Data: _____ Luna: _____ 2004

Ora începerii interviului: _____

CHESTIONAR ETNO 0412 MOLDOVENI/ROMÂNI

Bună dimineața/ Bună ziua/ Bună seara! Numele meu este _____ și vin din partea Institutului de Marketing și Sondaje IMAS-INC Chișinău. În această perioadă institutul nostru realizează un sondaj de opinie cu privire la relațiile dintre oamenii din Republica Moldova. În acest scop aș dori să vă rog să răspundeți la câteva întrebări. Vă garantăm faptul că răspunsurile dvs. sunt strict confidențiale, iar modul în care ați fost ales este unul aleator (la întâmplare).

Q1. Oamenii consideră că în RM trăiesc mai multe grupuri etnice (moldoveni, ruși, ucrainenii, găgăuzi, bulgari etc.) Dvs. cum vă considerați? Așteaptă răspunsul!

Nu citi variantele de răspuns!

Moldovean	95%	→ CONTINUAȚII
Rus	-	→ STOP INTERVIU!
Ucrainean	-	→ STOP INTERVIU!
Găgăuz	-	→ STOP INTERVIU!
Bulgar	-	→ STOP INTERVIU!
Român	5%	→ CONTINUAȚII
Alta	-	→ STOP INTERVIU!
Nu știu	-	→ STOP INTERVIU!
Nu răspund	-	→ STOP INTERVIU!

Q6. După părerea dvs., relațiile dintre Moldovenii și Românii din RM sunt în prezent mai bune sau mai proaste față de ...?

	Mult mai bune	Ceva mai bune	Au rămas la fel	Ceva mai proaste	Mult mai proaste	NS/NR
a. acum 15 ani	6%	28%	30%	13%	3%	21%
b. acum 5 ani	5%	26%	36%	11%	2%	20%
c. anul trecut	4%	21%	36%	15%	4%	20%

Q7. Dintre următoarele expresii care descriu relațiile dintre diferitele etnii din RM, care vi se pare că exprimă realitatea mai exact?

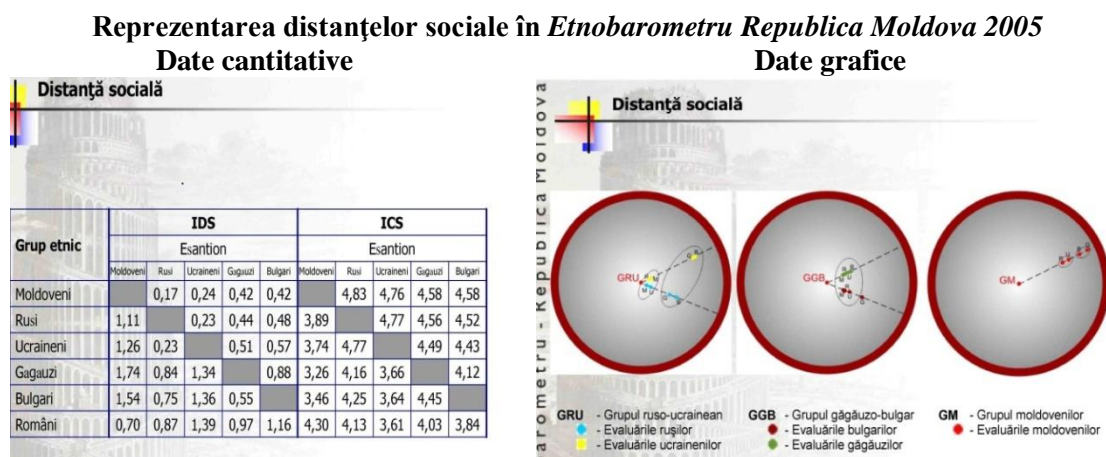
	Relații de colaborare	Relații conflictuale	Ignorare reciprocă	Alta	NS/ NR
a. Relațiile dintre Moldoveni și Ruși	71%	12%	7%	2%	8%
b. Relațiile dintre Moldoveni și Ucrainenii	71%	7%	6%	2%	14%
c. Relațiile dintre Moldoveni și Găgăuzi	51%	10%	8%	3%	27%
d. Relațiile dintre Moldoveni și Bulgari	58%	6%	6%	3%	27%
e. Relațiile dintre Moldoveni și Români	74%	4%	3%	3%	16%

Referitor la această lucrare avem următoarele observații:

1. Analiza relațională s-a operat pe 5 comunități de *moldoveni / români, ruși, ucraineni, găgăuzi și bulgari* - fără romi (țigani), dar în mod inconsecvent. Inițial, grupul de *români* a fost asociat cu *moldovenii*, pentru ca ulterior aceste grupuri să fie cercetate în 6 grupuri de date separate.
2. Chiar în condițiile acestei inconsecvențe, din cele publicate rezultă că relațiile dintre români și moldoveni au cea mai ridicată cotă de colaborare (74%) și cea mai scăzută conflictualitate (4%). Ceea ce indică faptul că cercetarea lor separată a fost inutilă.
3. Chestionarul de anchetă a cuprins 67 întrebări + 10 întrebări de date demografice, toate sub forma unor întrebări directe, aplicate prin multiplicare separată pentru fiecare din cele cinci comunități, intitulat: *Chestionar etno pentru moldoveni / români; Chestionar etno pentru ruși; Chestionar etno pentru ucraineni, pentru găgăuzi și pentru bulgari*.
4. O tentativă curajoasă a fost cuantificarea pe cât posibil a întregului cadru de relații, inclusiv a celor *inter-etnice* ale populației moldovene majoritare, precum și a celor *intra-etnice* dintre minorități, prin întrebări de genul: *După părerea dvs, relațiile dintre Moldovenii și Ucrainenii din RM sunt în prezent mai bune sau mai proaste față de ?, etc.*
5. Datele obținute au fost prezentate în analize de frecvență, foarte operative în popularizarea rezultatelor, dar cu două consecințe majore. În primul rând volumul prelucrărilor manuale a fost imens, respectiv: 2560 cazuri x 77 întrebări (67+10) x 5 comunități = 985.000 total evaluări. Iar când evaluările sunt prezentate numai prin frecvențe, ele nu se mai pot folosi în alte analize statistice. O înregistrare prealabilă a lor pe calculator într-o bază de date comună, ar fi rezolvat ambele necesități de prelucrare a datelor, atât sub forma analizei de frecvență, cât și a unor analize statistice avansate.

O altă temă introdusă în această investigație fost diagnoza distanței sociale, întrucât sondajul *Delphi* realizat anterior semnalase în cadrul relațiilor etnice cote ridicate de conflict. La acest capitol autorii au prezentat două modele de prelucrare a evaluărilor, extrase de noi în tabelul nr. 4 - dar prezentate într-o formă cel puțin discutabilă.

Tabelul nr. 4

Pentru calculul indicilor de distanță socială IDS și contact social ICS, datele au fost ordonate într-un tabel cu dublă intrare în care pe verticală s-au trecut 6 comunități inclusiv românii, dar pe orizontală s-au trecut numai 5 comunități, fără români și fără explicații, tabelul fiind cel puțin incomplet. La fel în al doilea tabel, datele grafice de distanță socială nu sunt în standardele de specialitate și nu se pot compara cu rezultatele altor cercetări. Dar cel mai surprinzător aspect al acestui sondaj a fost refuzul întregului eșantion de a răspunde la două întrebări directe, referitoare la problema transnistreană, respectiv :

Q57. Care credeți că au fost cauzele izbucnirii conflictului cu Transnistria?

a. _____ | | | |

Q58. Care credeți că sunt soluțiile depășirii situației politice actuale legate de Transnistria?

a. _____ | | | |

Iar la aceste non - răspunsuri autorii nu au dat explicații, deși la un asemenea blocaj ele ar fi fost necesare, cu atât mai mult cu cât Transnistria nu a fost cuprinsă în această investigație. Pe de altă parte, plasarea unor întrebări directe cu pretenția de a obține soluții chiar de la populație, „pentru depășirea situației politice actuale”, credem că a fost o tentativă cel puțin ne-inspirată. În opinia noastră formularea unor întrebări indirecte, de largă accesibilitate, ar fi fost mai potrivite.

Cu aceste experiențe, propunerea noastră de cercetare a cadrului de valori și relații etnice este adaptată situației actuale din Rep. Moldova, pe următoarele coordonate metodologice. Sub raport extensiv ea cuprinde 9 comunități din care 3 sunt în regiunea Transnistreană, respectiv de: *moldoveni / români* ca populație majoritară, plus 5 minorități de: *ucraineni, ruși, găgăuzi, bulgari și romi (țigani)*. În privința categoriei *moldoveni / români*, aceasta este formula de lucru asimilată de sociologii Institutului de Integrare Europeană și Științe Politice - AȘM (V. Mocanu, 2012, pag. 41), precum și de Centrul IMAS – Inc. Chișinău, chiar dacă acest centru a aplicat-o în mod inconsecvent.

În această extensie, aducem o motivare și pentru cuprinderea romilor, comunitate bine cunoscută cu multe probleme, inclusiv de recoltare date, dar mai ales cu un univers de valori atipice culturilor europene, din care motive colectează și multe note discriminatorii. Dar în cadrul cercetărilor etnice tocmai prin aceste caracteristici atipice, romii devin un reper important în studiul distanțelor sociale și al dimensiunilor valorice, complet diferite de-ale altor comunități.

În privința eșantionărilor extinse sau restrânse, acestea sunt în funcție de fondurile alocate. Dar chiar și în cazul unor eșantioane mici, cu caracter de pretestare, pentru obținerea de rezultate valide există un nivel minimal al grupurilor de studiu - în opinia noastră de cca. 30–40 cazuri. Astfel chiar și într-o cazuistică minimă, rămâne valabilă obținerea unor mostre de populație pe criterii egalizate, stratificate, omogenizate, din zone urbane/ rurale, pe sexe, pe 3 niveluri de vârstă și 3 niveluri de pregătire școlară. Pe aceste criterii în tabelul nr. 5 oferim un model minimal de întocmire și repartizare a grupurilor de studiu pe 204 + 96 cazuri, din Republica Moldova plus Transnistria.

Tabelul nr. 5

Grupuri experimentale de cercetare pe

subcategoriile de populație din Rep. Moldova plus Transnistria

Comunități		Moldoveni / Romani	Ucraineni	Ruși	Găgăuzi	Bulgari	Romi
Republica Moldova		42	36	36	36	30	30
Plus Transnistria		30	30	30	-	-	-
Sub-categoriile de populație							
Pe zone	Urban	21 + 15	30 + 15	30 + 15	30	25	30
	Rural	21 + 15	6 + 15	6 + 15	6	5	0
Pe sexe	Femei	21 + 15	18 + 15	18 + 15	18	15	15
	Bărbați	21 + 15	18 + 15	18 + 15	18	15	15
Stare civilă	Căsătoriți	30 + 20	26 + 20	26 + 20	26	20	20
	Necăsătoriți	12 + 10	12 + 10	12 + 10	12	10	10
Grupe de vârste	Sub 30 ani	14 + 10	12 + 10	12 + 10	12	10	10
	Între 31 - 55 ani	14 + 10	12 + 10	12 + 10	12	10	10
	Peste 56 ani	14 + 10	12 + 10	12 + 10	12	10	10
Nivel de studii	Șc. generală și profes.	14 + 10	12 + 10	12 + 10	12	10	18
	Studii medii	14 + 10	12 + 10	12 + 10	12	10	8
	Post liceale	14 + 10	12 + 10	12 + 10	12	10	4
Total cazuri 300		72	66	66	36	30	30

În acest gen de cercetare o importantă condiție de succes este plasarea cazurilor în zonele de interetnicitate ridicată, respectiv de alegere a unor localități multietnice, bilingve, chiar trilingve, acolo unde există o inter-cunoaștere avansată, pe mai multe generații. Condiția aceasta este necesară și pentru a elimina evaluarea unor relații fictive, fără contacte directe între comunități. De exemplu, după datele de Recensământ 2004 din Rep. Moldova, o zonă de mare interetnicitate indicată pentru recoltarea datelor este localitatea Chișinău cu 712.218 locuitori, care cuprinde: 481.626 moldoveni, 31.984 români, 99.149 ruși, 58.945 ucraineni, 8.868 bulgari, 6.446 găgăuzi și 507 romi.

În privința instrumentelor, ambele chestionare de valori și distanțe sociale, au instructaje de evaluare a comunităților menționate atât din perspectiva identității, cât și a alterității, ale fiind multiplicat față – verso în același formular, în mod identic pentru toate comunitățile de studiu.

Chestionarul de valori Moldova este proiectat pe două forme de utilizare:

- variantă 1 a listei de atribute, cu model în anexa 6, mai intuitivă, aplicată fără explicații,
- variantă 2 interogativă, cu model în anexa 7, cu întrebări similare primei variante, dar prezentate într-o formă explicită, care pot fi citite atât de respondenți, cât și de operatori.

De fapt, în condiții de teren varianta 1 a listei de atribute este formularul de recoltare a datelor, pe când varianta 2 interogativă este una explicativă cu caracter documentar. De asemenea, tot pentru clarificarea sensurilor fiecărui atribut se recomandă și utilizarea unui *Vocabular explicativ al Chestionarul de valori* - vezi model Anexa 2, conceput atât pentru documentarea operatorilor, cât și pentru uniformizarea și stabilizarea opiniilor recoltate.

Referitor la adaptările *Chestionarului de valori Moldova*, mai notăm următoarele:

- În datele de identificare a chestionarelor, indicatorul *Limba vorbită de obicei*, a fost plasat alături de *Apartenența etnică* declarată. Aceasta întrucât în spațiul moldovean bilingv în limbile rusă și română, există probabilitatea ca aceste două dimensiuni să fie diferite, inclusiv între minorități. Există cazuri în care apartenența etnică poate fi *ucraineană, bulgară, găgăuză*, chiar *moldoveană*, dar unde *rusa* să fie declarată ca *Limba vorbită de obicei*. În mod evident aceste persoane cu apartenențe diferite, dar care vorbesc „limba rusă de obicei”, reprezintă categoria *rusofonilor* cu orientare rusofilă.
- Astfel, față de cele 6 grupuri etnice prezente în chestionare, în cursul prelucrărilor de date evaluările *rusofonilor* poate forma o a 7-a categorie de studiu, la fel de importantă pentru diagnoza orientărilor pro-ruse, în relațiile și valorile lor.

Cu aceste date volumul estimat de evaluări cu acest instrument este de: 300 cazuri minime x 50 valori din chestionar x 9 grupuri de cercetare = 135.000 total evaluări / răspunsuri.

În privința *Chestionarului de distanțe sociale Moldova - Transnistria* cu prezentare în tabelul nr. 6, acesta este o variantă în dublă perspectivă a scalei de evaluare Bogardus.

Tabelul nr. 6
Chestionar distanțe etnice Moldova – Transnistria, Model

Raionul ...	<p>INSTRUCTIUNI</p> <p>Chestionarul următor nu se mai referă la propria persoană. Pe baza lui veți aprecia ceea ce este tipic în toate aceste comunități. În răspunsurile dvs. veți aprecia toate comunitățile etnice de mai jos. Răspunsurile le veți nota cu o singură cifră din 5 alternative posibile, respectiv :</p> <p>5 pentru acord în foarte mare măsură</p> <p>4 pentru acord în mare măsură</p> <p>3 acord în mică măsură</p> <p>2 pentru nu sunt sigur</p> <p>1 pentru nu sunt de acord.</p> <p>Pentru unii termeni utilizați, vă rugăm să folosiți și <i>Chestionarul anexat</i></p>
Localitatea ...	
Locul nașterii ...	
Sexul ...	
Vârsta ...	
Stare civilă...	
Pregătirea școlară ...	
Profesiunea...	
Religia ...	
Apartenența etnică ...	
Limba vorbită de obicei...	

ÎNTREBĂRI	Republica MOLDOVA								
						Regiunea	Regiunea Transnistria		
	Moldoveni / Români	Ucrain	Ruși	Bulgari	Romi	Găgăuză (Găgăuzi)	Ruși	Ucraineni	Moldoveni / Români
1. V-ați căsătorit membrii familiei dvs. cu ? ...									
2. Ați fi de acord să aveți prietenii apropiați pe?									
3. Ați fi de acord să fie vecini de locuința dvs.?									
4. Ați admite angajarea în profesia dvs. ? ...									
5. Care comunități ați admite să fie de aceeași cetățenie moldovenească cu a dvs.?									
6. Ați admite ca unele comunități locale să vină numai ca turiști și vizitatori, fără a locui în regiunea dvs. ?									
7. Care comunități locale ați prefera să fie date afară din regiunea dvs. ?									

Avantajul acestei variante de scală Bogardus, pe lângă faptul că este cea mai simplă, cu un coeficient de validitate foarte ridicat de +90 (S. Chelcea, 1981, pag. 87), constă în formatul ei de evaluare reciprocă a întregului câmp de distanțe sociale din jurul fiecărei comunități menționate.

Prin instructajul alocat, pentru fiecare comunitate se obține un set de *auto-evaluări*, împreună cu un alt set de *hetero-evaluări* a celor conlocuitoare. Ceea ce în cazul acestui proiect înseamnă $9 \times 9 = 81$ tipuri de relații etnice luate în analiză. De asemenea și în cazul acestui instrument, prin cele două date factuale privitoare la *Apartenența etnică* și *Limba vorbită de obicei*, pot fi extrase separat și evaluările necesare pentru grupul *rusofonilor*, o categorie socială specifică Rep. Moldova.

Pe de altă parte, trebuie de precizat că în scala Bogardus cu șapte formulări coexistă două direcții divergente de întrebări, sub forma a două „sub-chestionare”. Primul are sensul de apropiere până la întrebarea 5, iar al doilea din întrebările 6 și 7, este orientat numai pe sensuri de respingere. La această situație - care a dus și la evitarea acestui instrument, facem următoarele observații:

- În vederea întabelării distanțelor etnice, după înregistrarea scorurilor într-o bază de prelucrare a datelor, scorurilor de la ultimele 2 întrebări se scad din scorurile totale ale fiecărui chestionar. Iar cu aceste scoruri scăzute se face o medie aritmetică pe fiecare grup de studiu și se obține distanțele sale față de celelalte grupuri.
- Acest instrument cu 5 + 2 tipuri de întrebări divergente, ridică o problemă de adaptare la situațiile din teren, respectiv dacă chestionarul se va aplica cu toate cele 7 sau cu numai 5 întrebări, ultimele două întrebări fiind numai pentru excludere unor comunități din regiunea cercetată. Evident că această adaptare a acestui chestionar în regiunea Transnistreană a Rep. Moldova este o decizie a directorilor de proiect.

O altă recomandare care trebuie operată se referă la estimarea distanțelor etnice în care o prezentare numerică a datelor, sub forma unei tabele șah, fără grafice, este cea mai indicată. Ea poate fi realizată pe indici de *auto-evaluare*, *hetero-evaluare* și *retro-evaluare*, cel puțin pentru ca datele obținute să poată fi comparabile cu cele din literatura de specialitate (S. Chelcea, 2004, pag.362; M. Gârlan, 2011, pag. 331). Astfel, cu datele *Chestionarului de distanțe etnice Moldova - Transnistria* putem estima volumul total al evaluărilor la: $300 \text{ cazuri minime} \times 5+2 \text{ întrebări} \times 9 \text{ grupuri de cercetare} = 18.7900 \text{ evaluări / răspunsuri}$. Iar dacă la acestea se vor însuma și cele 135.000 evaluări ale *Chestionarului de valori*, atunci totalul general al datelor în

prelucrare va crește la 153.900 evaluări. De asemenea acest câmp de date va fi plasat sub o rubrică cu 68 variabile compusă din: 50 valori + 7 întrebări de distanță socială + 11 date demografice de identificare a chestionarelor. În mod evident, acest mare volum de date nu poate fi prelucrat decât pe calculator.

În concluzie, performanța propunerii noastre de proiect constă pe de-o parte în realizarea unui studiu comparativ de atitudini în Rep. Moldova și Transnistria pe numai 300 de cazuri, iar pe de altă parte în realizare a unui cadru explicativ al raporturilor dintre relații etnice și valori sociale, pentru 9 comunități, cu toate combinațiile lor, obținute într-o singură investigație, în mod operativ și la costuri minime.

Anexa nr. 1

Valori ale indicelui distanței față de putere PDI pentru 53 de țări și regiuni

(Hofstede Geert, *Managementul structurilor multiculturale. Software-ul gândirii*, Editura Economică, București, 1996, pag. 42)

Ierarhie	Țara sau regiunea	Punctaj	Ierarhie	Țara sau regiunea	Punctaj
1	Malaezia	104	27/28	Coreea de Sud	60
2/3	Guatemala	94	29/30	Iran	58
2/3	Panama	95	29/30	Taiwan	58
4	Fillipine	94	31	Spania	57
5/6	Mexic	81	32	Pakistan	55
5/6	Venezuela	81	33	Japonia	54
7	Țările arabe	80	34	Italia	50
8/9	Ecuador	78	35/36	Argentina	49
8/9	Indonezia	78	35/36	Africa de Sud	49
10/11	India	77	37	Jamaica	45
10/11	Africa de Vest	77	35	SUA	40
12	Iugoslavia	76	39	Canada	39
13	Singapore	74	40	Olanda	38
14	Brazilia	69	41	Australia	36
15/16	Franța	68	42/44	Costa Rica	35
15/16	Hong Kong	68	42/44	Germania (RFG)	35
17	Columbia	67	42/44	Marea Britanic	35
18/19	Salvador	66	45	Elveția	34
18/19	Turcia	66	46	Finlanda	33
20	Belgia	65	47/48	Norvegia	31
21/23	Africa de Est	64	47/48	Suedia	31
21/23	Peru	64	49	Irlanda	28
21/23	Tailanda	64	50	Noua Zeelanda	22
24/25	Chile	63	51	Danemarca	18
24/25	Portugalia	63	52	Israel	13
26	Uruguay	61	53	Austria	11
27/28	Grecia	60			

Anexa nr. 2

Model Chestionar de valori varianta 1 a listei de atribute – extras

Raionul ...	INSTRUCȚIUNI								
Localitatea ...	Chestionarul următor nu se mai referă la propria persoană. Pe baza lui veți aprecia ceea ce este tipic în toate aceste comunități. În răspunsurile dvs. veți aprecia toate comunitățile etnice de mai jos. Răspunsurile le veți nota cu o singură cifră din 5 alternative posibile, respectiv :								
Locul nașterii ...									
Sexul ...	5 pentru acord în foarte mare măsură								
Vârsta ...	4 pentru acord în mare măsură								
Stare civilă...	3 acord în mică măsură								
Pregătirea școlară ...	2 pentru nu sunt sigur								
Profesiunea...	1 pentru nu sunt de acord.								
Religia ...	Pentru unii termeni utilizați, vă rugăm să folosiți și <i>Chestionarul</i> anexat								
Apartenența etnică ...	Republica MOLDOVA								
Limba vorbită de obicei...									
Atribute și comunități						Regiunea Găgăuză (Găgăuzi)	Regiunea Transnistria		
	Moldoveni / Români	Ucrain	Ruși	Bulgari	Romi	Ruși	Ucraineni	Moldoveni / Români	
1. DOMINATIVITATEA									
2. PRIETENIA									
3. ÎNCREDEREA ÎN FORȚELE PROPRII									
4. SENTIMENTUL NATURII									
5. Etc.									

Anexa nr. 4

Model *Chestionar de valori Varianta 2 interogativă*– extras

ÎNTREBĂRI ȘI COMUNITĂȚI	Moldoveni / Români	Ucraineni	Ruși	Găgăuzi	Bulgari	Romi
<p>1. Dominativitatea În ce măsură la aceste comunități există un interes deosebit pentru ocuparea de funcții publice, posturi de conducere, manifestări de autoritate ?</p> <p>2. Prietenia Cât de prietenoși sunt unii față de alții ?</p>						
						<p>3. Încrederea în forțele proprii În ce măsură apreciați gradul de încredere în forțele proprii la respectivele comunități etnice?</p> <p>4. Sentimentul naturii În ce măsură se manifestă sentimentul naturii (în sensul atașamentu față de natură), la aceste comunități ? Etc.</p>

Anexa nr. 5

Model de vocabularul explicativ al *Chestionarul de valori* – extras

- Dominativitatea.** Atitudine de interes deosebit pentru ocuparea de funcții publice, pentru activități de conducere, cu manifestări de autoritate observate la persoane și unele comunități.
- Prietenia.** Atitudine pozitivă de simpatie și sprijin reciproc între persoane sau grupuri sociale.
- Încrederea în forțele proprii.** Reprezintă un sentiment pozitiv în aprecierea posibilităților de realizare a unor sarcini, la persoane sau colectivități.
- Sentimentul naturii.** Sentiment de prețuire și atașament față de mediul natural.
- Etc.**

Bibliografie

1. Ahrweiler Helene, *L'Im age de l'autre et les m écanism es de l'altérité*, in Rapports. Les XVI-e Congrès International des sciences historiques. Grands thèmes, méthodologie, section chronologiques, I, 60-65, Stuttgart, 1985
2. Alexandru Duțu, *Literatura comparată și istoria mentalităților*, Editura Univers, București, 1982
3. Anatol Țăranu și Mihai Gribincea, *Conflictul Transnistrean: Culegere de documente și materiale*, Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM, Vol. I (1989-1993), Editura Lexon, Chișinău, 2012
4. Andrei Oișteanu, *Imaginea evreului în cultura română*, Editura Humanitas, București, 2001
5. Bernard Personnaz și Marie Personnaz, *Surse de influență socială in-group și out-group și niveluri ale schimbării*, în *Lucrarea Minoritari, marginali, excluși*, de A. Neculau și G. Ferreol (coord.), Ed. Polirom, Iași, 1996
6. Berry W. John and Dasen R. Pierre, *Culture and Cognition*, Ed. Methuen & Co. Ltd, London, 1974
7. Cară Nadejda, *Cu privire la comunitatea lingvistică a bulgarilor din Moldova / Об одной языковой общности болгар Молдовы*, Rev. de Etnologie și Culturologie vol. 9-10, Chișinău, 2011
8. Caunenco Irina, *Problema identității grupurilor etnice din Rep. Moldova: transformare și dezvoltare / К проблеме идентичности этнических групп Республики Молдова: трансформации развития*, în Revista de Etnologie și Culturologie vol. 9-10, Chișinău, 2011
9. Chelcea Septimiu, *Metodologia cercetării sociologice*, Editura Economică, București, 2004
10. Septimiu Chelcea, Panteliom Golu și alții, *Dicționar de psihologie socială*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981
11. Cojocar Nicolae, *Problema acomodării alolingvilor din Republica Moldova la mediul etnic autohton*, Editura Tehnica-Info, Chișinău, 2006
12. Diana Nicoglo, *Istoriografia fundamentală privind etnografia găgăuzilor, sec. al XIX-lea – anii '40 ai sec. XX*, în Conferința: *Probleme actuale ale arheologiei și etnologiei – AȘM*, Chișinău, 2011
13. Dufrenne Mikel, *La personalite de baze*, Paris, P.U.F., 1966
14. Duminica Ion și Sali Nicolae, *Emergența societății civile. Romii din Republica Moldova: între toleranță și prejudecăți*, Chișinău, 2006
15. Dyserinck Hugo, *Imagologie comparată*, în lucrarea *Dimensiunea umană a istoriei*, autor Alexandru Duțu, Ed. Meridiane, București, 1986
16. Dyserinck Hugo, *Komparatistik – Eine Einführung*, Bouvier, Bonn, 1977
17. Gârlan Mictat, *Metodologia cercetării etnopsihologice*, Editura Lumen, Iași, 2011
18. Grecu Mihai și Anatol Țăranu, *Trupele ruse în Republica Moldova. Culegere de documente*, Editura Litera, Chișinău, 2004
19. Grecu Mihai și Anatol Țăranu, *Politica de epurare lingvistică în Transnistria*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2005
20. Heitmann Klaus, *Imaginea poporului român în universul lingvistic german*, Ed. Univers, București, 1995
21. Heuse A. George, *La psychologie ethnique*, Paris, J. Vrin, 1953
22. Hofstede Geert, *Culture's consequences* London: Sage, 1984
23. Hofstede Geert, *Cultures and organizations*. London: McGraw-Hill, 1991
24. Hofstede Geert, *Managementul structurilor multiculturale*. Editura Economică, București, 1996
25. Hofstede Geert, *Cultures and Organizations – Software of the Mind*, New York, NY: McGraw – Hill, 2005
26. Iacob M. Luminița, *Etnopsihologie și imagologie*, Editura Polirom, Iași, 2003
27. Iluț Petru, *Comunicarea terminologică în disciplinele socio-umane, emic și etic* în Studia Universitas Babes-Bolyai – Philosophia, Cluj, 1983
28. Ioan Radu, Petru Iluț și Liviu Matei, *Psihologie socială*, Editura EXE, Cluj, 1994
29. Iulia Bejan Volc, *Considerații asupra sistemului de valori: imagini etnosociologice din viața satului*, în Revista de etnologie și culturologie, vol. 1, anul 2006, pag. 119-125
30. Jones E. Stanley, *Integrating Etic and Emic Approaches in the Study of Intercultural Communication*, în *Handbook of intercultural Communication*, London Sage Publications, 1978
31. Katz Daniel and Bradly Keen, *Racial stereotypes of one hundred college students*, in *Journal of Abnormal and Social psychology* nr. 28 /1933
32. Admiral Jean Rene – Lipiansky E. Mark, *La communication interculturelle*. Paris: Armand Colin, 1989
33. Leonte Ivanov, *Imaginea rusului și a Rusiei în literatura română*, București, Editura Cartier, 2004
34. Marisa Zavalloni, *L'identite sociale subjective et l'etude du caractere national* în *Ethopsychologie*, Le Havre, nr. 2-3, 1974, pag. 145-154

35. Mihai Gribincea, *Trupele ruse în Republica Moldova, factor stabilizator sau sursă de pericol?*
Editura Civitas, Chișinău 1998
36. Остапенко Л.В.,
Субботина И.А.,
Нестерова С.Л.,
Rușii din Moldova după 20 de ani. Studiu etno-sociologic /
Русские в Молдавии. Двадцать лет спустя, этносоциологическое исследование,
Москва, 2012, 403 с.
37. Pascaru Ana, *Societatea contemporană între conflict și conciliere, cazul Republicii Moldova,*
Institutul de Integrare Europeană și Științe Politice, Tipografia Sirius, Chișinău, 2012
38. Pike L. Kenneth, *Language in Relation to a Unified Theory the Structure of Human Behavior,*
Humanities Inc. New York, 1967
39. Prince D. Williams, *Studii comparative între culturi,* în „Orizonturi noi în psihologie” Ed. Enciclopedică,
București, 1973
40. Smith P.B., Dungan
and S., Trompenaars F. *The Rotter locus of control scale in 43 countries: a test of cultural relativity,*
în *International Journal of Psychology,* nr. 30 (3), 1995, pg. 377–400
41. Stepanov Veaceslav, *Ucrainenii din Moldova: dinamica identităților etnice și civice între anii 1989-2005,*
Teză de doctorat, Chișinău, 2008
42. Tatiana G. Stefanenko, [Этнопсихология](#) / *Manual de etnopsihologie,* Academia de Științe a Rusiei,
Аспект Пресс, Москва, 2008
43. Thurstone L. Leon *The measurement of social attitudes,* în *Journal of abnormal and social psychologi* , 1931
44. Victor Mocanu
(coordonator), *Procese de stratificare socială în Republica Moldova: Particularități și tendințe,*
Institutul de Integrare Europeană și Științe Politice – AȘM, Ed. Sirius, Chișinău, 2012